

Yükselen güç Çin'in Batı Balkanlar'da doğrudan yabancı yatırımları^{*1}

Merih Angın

Koç Üniversitesi, Rumelifeneri mah., Rumeli Feneri Yolu, 34450, Sarıyer, İstanbul, Türkiye

Email: mangin@ku.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0739-798X

Defne Başbuğoğlu

King's College London, Strand, WC2R 2LS, Londra, Birleşik Krallık

Email: defne.basbugoglu@kcl.ac.uk

ORCID: 0000-0002-0267-4346

Özet

Bu çalışma Çin'in Batı Balkanlar'daki enerji ve altyapı yatırımlarının hegemonik yükselişindeki rolüne ve bu yükselişin küresel iklim gündemine etkisine odaklanmıştır. Bu bağlamda, kuramsal çerçevesini Giovanni Arrighi'nin *Adam Smith Pekin'de* eserinden ilham alarak çizen bu makalede, Çin'in dünya sistemindeki gücünü yaymaya yönelik bir refleks olarak değerlendirilebilecek doğrudan yabancı yatırımları (DYY) ve özellikle Batı Balkanlar'daki DYY'lerinin etkileri incelenmiştir. Avrupa'daki en yüksek hava kirliliği oranına sahip bölge olan Batı Balkanlar'daki Sırbistan ve Bosna-Hersek örneklerine odaklanan çalışmamız, Çin'in bu analiz edilen vakalarda yakın zamana kadar nasıl bir yol izlediğine değinerek, pandemi başladıktan sonra ivme kazanan DYY alanındaki pragmatik strateji değişikliklerini analiz etmiştir. Çin'in iklim liderliği ve yeşil yatırımları, COVID-19 pandemisinin beraberinde getirdiği koşullar da dikkate alınarak, Çin'in bu değişen küresel düzende alacağı konumla ilgili olasılıklar ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Çin, doğrudan yabancı yatırım, hegemonik yükseliş, Batı Balkanlar, iklim liderliği, yeşil yatırım

JEL kodları: F01, F02, F21, N15, Q53

* Submitted/Geliş: 02.02.2022, Accepted/Kabul: 21.06.2022

¹ Bu çalışmaya çok değerli katkılarından dolayı araştırma asistanlarımız Gülce Elif Atabey, Beste Boğa ve Elifnaz Yalçındağ'a teşekkür ediyoruz. Makalenin gelişmesi için değerli yorumlarını bizlerle paylaşan hakemlerimize de ayrıca teşekkürlerimizi sunuyoruz.

1. Giriş

“Bu yeniden oryantasyon; Çin’in ben-merkezcil/pazara dayalı kalkınma, mülksüzleştirme olmaksızın birikim, maddi kaynaklardan çok beşeri kaynakların mobilizasyonu ve kitlesel katılım yoluyla yönetim gibi geleneklerini yeniden canlandırmada ve konsolide etmede başarılı olursa, o zaman Çin’in kültürel farklılıklara tam anlamıyla saygılı bir uygarlıklar toplumunun doğuşuna kesenkes katkıda bulunacak bir pozisyonda olma şansı artar. Fakat bu yeniden oryantasyonun başarısız olması halinde Çin, pekâlâ, yeni bir toplumsal ve siyasal kaos ortamının merkez üssüne dönüşebilir; bu da Kuzey’in, dağılıp gitmekte olan kendi küresel egemenliğini yeniden tesis etme ya da, bir kez daha Schumpeter’in sözlerini kullanacak olursak, Soğuk Savaş düzeninin tasfiyesine eşlik eden o büyük şiddet dalgasının dehşeti (ya da ihtişamı) içerisinde insanlığın tamamen yanıp kül olmasına yardımcı olan gayretlerinin önünü açacaktır”,

(Arrighi, 2008: 389).

2008 Küresel Finansal Krizi’nden bu yana sürdürülebilirliği tartışılan Amerikan hegemonyasının düşüşünü, Soğuk Savaş’ın bitişiyle tarihin sonu ve benzeri tezlerin popülerlik kazandığı bir dönemde kaleme aldığı Uzun Yirminci Yüzyıl’da (Arrighi, 1994) öngörmüş ve dünya sistemleri kuramına en önemli katkılardan birini yapmış olan Giovanni Arrighi, *Adam Smith Pekin’de: 21. Yüzyılın Soykütüğü* kitabındaki bu son sözleriyle dördüncü sistemik birikim dairesi olarak nitelediği Amerika Birleşik Devletleri hegemonyasının girdiği krizle yükselişe geçen Çin’in bir küresel güç olarak dünya düzenindeki yeri ve etkisiyle ilgili öngörülerini özetlemiştir. Arrighi’nin yaşamının son yıllarında ürettiği bu çalışmasının son paragraflarında altını çizdiği görüşü, yeni dünya düzeninin önemli ölçüde Çin gibi kalabalık nüfuslu ülkelerin “ekolojik açıdan daha sürdürülebilir bir kalkınma yolu” seçmelerine bağlı olduğu yönündedir (2008: 24). Bu çalışmamızda, Arrighi’nin aramızdan ayrılışı ile cevaplamaya fırsat bulamadığı bu soruyu, şimdiye kadar sosyal bilimler dışı alanlarda farklı boyutlarıyla irdelenmiş olsa da, Çin’in küresel bir güç olma yönünde attığı adımların sosyoekonomik ve özellikle çevresel yönlerine Arrighi’nin baktığı çerçeveden bakarak cevaplamayı amaçlamaktayız.² Bu doğrultuda Çin mega stratejisinin en önemli araçlarından sayılan doğrudan yabancı yatırımlara (DYY) odaklanılarak Çin hegemonyasının potansiyeli irdelenecek ve olası etkileri tartışılacaktır.

² “Where Disciplinary Boundaries Blur: The Environmental Dimension of Institutional Economics” başlıklı makalesiyle (2007) bu çalışmaya ilham kaynağı olan Eyüp Özveren’e teşekkürlerimizi bir borç biliriz.

Geride bıraktığımız 30 yılda hızla büyüyerek teknoloji geliştiricisi konumuna gelmiş olan Çin, kuşkusuz 21. yüzyılın en güçlü ülkelerinden biridir. 2013'te "Kuşak-Yol Girişimi" (KYG) adını verdiği bir modern İpek Yolu projesini başlatarak kendisi için stratejik olan ülkelerde başta ulaşım ağı olmak üzere, altyapıyı geliştirerek ticaret yollarında kilit pozisyon edinmeyi amaçlamaktadır (Oktay, 2017: 528). KYG, Çin ve yetmiş ülkenin yanı sıra küresel mal ihracatının yüzde 40'ını ve küresel çapta doğrudan yabancı yatırımın yüzde 35'ini kapsamaktadır. Bu girişimin Çin Kalkınma Bankası, Bank of China, İpek Yolu Fonu ve pek çok diğer finansal oluşum tarafından desteklenen devasa bir bütçesi bulunmaktadır (World Bank, 2018). Böylesine büyük bir altyapı ve ticaret projesinin dolaylı etkileri de kuşkusuz muazzam olacaktır.

Bu alandaki akademik çalışmalar şimdiye kadar KYG'den gelen Çin DYY'lerinin genel özelliklerini bir bütün olarak veya Afrika ve Asya kıtalarındaki doğrudan yabancı yatırımları ele almıştır (Wang ve Zadek, 2016; Al-Amari vd., 2012; Xie ve Zhang, 2021; Zhuang vd., 2021). Bu makale ise diğer bölgelere odaklanan araştırmacılara görece az sayıda akademisyenin araştırmaları dışında (Vangeli, 2017; Pavličević, 2018; Vangeli ve Pavličević, 2019; Song ve Pavličević, 2019) üzerinde yeteri kadar çalışma yapılmamış bir bölgeye -Batı Balkanlar'a- odaklanmaktadır. Bu nispeten küçük bölge, dünyanın iki önemli gücü arasında sayılan Avrupa Birliği (AB) ve Çin için stratejik öneme sahiptir. Bu nedenle son zamanlardaki Batı Balkanlar'a Çin'den gelen doğrudan yabancı yatırım akışının dinamiklerini anlamak önemlidir. Bu bağlamda, çalışmamız Batı Balkanlar'daki iki ülkeye- Sırbistan ve Bosna-Hersek'e- Çin doğrudan yabancı yatırımlarının ekonomik, siyasi ve çevresel etkilerini de ele alacaktır.

Hegemonya ve istikrar, uluslararası ilişkiler ve ekonomi politik yazınında küresel düzenin ikili işbirliği-egemenlik ekseninde sıklıkla tartışılmaktadır. Çalışmamızın ilk kısmında bu görüşler özetlendikten sonra Arrighi'nin yükselen bir güç olarak Çin üzerine görüşleri ve Çin hegemonyasının potansiyeli tartışılmaktadır. Çalışmamızın sonraki kısmında, Çin'in dünya sistemindeki gücünü yaymaya yönelik bir refleks olarak değerlendirilebilecek doğrudan yabancı yatırımları ve özellikle Batı Balkanlar'daki DYY'lerinin etkileri incelenmektedir. Sonuç kısmında ise çalışmamız, içinde bulunduğumuz pandemi koşullarını da dikkate alarak, Çin'in bu değişen düzende alacağı konumla ilgili olasılıkları tartışacaktır.

2. Yükselen Çin ve değişen güç dinamikleri

Hegemonik devlet ve hegemonik düzen - istikrar- etrafında dönen birçok kuramsal varsayım bulunmaktadır. Bunların çoğu için hegemonlar, uluslararası sistemde liderlik rolü üstlenebilen ve kendi çıkarlarına hizmet edecek küresel bir düzen kurabilen üstün güçlerdir. Uluslararası ilişkiler yazınında belki de en yaygın

olarak kullanılan tanım ise hegemonik istikrar teorisinin yorumu olmuştur. Bu bakış açısına göre hegemon devlet tarafından kurulan düzen, sistem bir güç geçişi yaşamadıkça bozulmayacaktır: Bu tür bir iktidar geçişi, hegemonik egemen güç yükselen güçleri başarılı bir şekilde karşılayamazsa ve dolayısıyla sistem bir “iktidar geçiş savaşına” girerse gerçekleşebilir (Nexon ve Neumann, 2017: 663).

Bu konu ilk bakışta bir bilim dalı olarak Uluslararası İlişkiler'in araştırma alanı olarak görünse de, hegemonik düzen hakkındaki araştırmalara en önemli katkıyı sağlayan araştırmacıların çoğu iktisat tarihçileri ve sosyologlar olmuştur (Özçelik ve Özveren, 2006).³ Her ne kadar Çin'in kapitalist olmayan bir piyasa ekonomisi olarak tanımlanması Arrighi'nin *Adam Smith Pekin'de* kitabının ciddi bir eksikliği olarak görülse de (Gürel ve Taylan, 2019), Arrighi'nin dünya sistemleri çalışmalarına nüans katan hegemonya değişimlerine ilişkin yapısal analizi yazına önemli bir katkıda bulunmuştur. Arrighi (2008: 214), Amerikan hegemonyasının gerilemesi ile Doğu Asya'daki jeopolitik duruma bağlı olarak meydana gelen köklü değişikliklere ve Asya devletlerinin hepsinin Çin ile ilişkilerini nasıl güçlendirmeye çalıştıklarına dikkat çekmiştir; bu nihayetinde sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel değişimler yoluyla Çin'in bölgedeki yumuşak gücünün görece bir artışına yol açmıştır. “Çin sendromu” olarak adlandırılan bu süreç için 2001 önemli bir yıl olmuş, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü üyeliğini Kuzey ülkelerinin uluslararası ticarete ilişkin çifte standartları üzerine Çin'in liderliğini yaptığı bir tartışma izlemiştir. Arrighi'nin (2008: 217) analizi, Amerika'nın küresel politik ekonomideki merkezi konumunu zedeleyen ve Çin'in alternatif lider konumunu daha da güçlendiren Irak Savaşı'nın sonuçları üzerine “Çin Yüzyılı”nın literatürde nasıl manşetlere çıktığını vurgulamaktadır. Arrighi (2008: 316), Çin'in “teröre karşı savaş” sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm mali ve askeri yeteneklerini harcamasına izin verdiğini ve ABD'ye kredi verip müttefikler elde ederken Çin merkezli bir dünya düzeni yaratmak için kendi geniş iç pazarını kullandığını öne sürmüştür. Ayrıca Arrighi (2008: 184-5), Amerika'nın bir “Çin stratejisine” sahip olmadığına da işaret etmiş, hegemonya ve liderliğe daha geniş bir atıfta bulunarak farklı bir pozisyon alıp, Amerikan hegemonyasındaki değişimin, Bush döneminde “Yeni Amerikan Yüzyılı” olarak da bilinen “hegemonyasız hakimiyete” doğru kaydığını öne sürmüştür. Emperyalist dış politikanın bu şekilde çözülmesi, küresel ekonominin merkezi Doğu Asya'ya, daha özel olarak Çin'e kayarken Amerika Birleşik

³ Dünya sistemleri çalışmalarıyla bu alanda en bilinen kuramlardan birini ortaya koymuş olan Immanuel Wallerstein (1984), modern dünya tarihinde hegemonik güç olarak üç vaka tanımlamıştır: 17. yüzyılın ortalarında Hollanda, 19. yüzyılda Büyük Britanya ve ardından 20. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri. Tüm bu dönemlerde hegemon olarak görülen ülkeler, ekonomik yetenekler açısından diğerlerine karşı açık bir egemenliğe sahip olmuş, ayrıca tüm bu dönemlerde hegemonya otuz yıllık bir savaşla sağlanmış ve sürdürülmüştür; bu dönemlerin her birinin sonunda da hegemonun bir zamanlar yarattığı ittifak sistemini yok eden bir gerileme yaşanmıştır (Wallerstein, 1984). Konu üzerine Özçelik ve Özveren'in kurumsal iktisat ve dünya sistemleri analizini birlikte inceledikleri 2006 çalışmalarına başvurulabilir.

Devletleri'nin "hegemonya olmadan egemenliğine" yol açmıştır (Arrighi, 2008: 186). Arrighi'ye (2008: 373) göre Çin devleti, iktidarını hem yerel hem de uluslararası düzeyde pekiştirmek amacıyla pazarını yapısal olarak şekillendirmek için pragmatik bir seçim yapmıştır.

Avrupa'nın Çin için büyük bir pazar olduğu ve Çin mallarının ihracatının Avrupa Birliği ile Çin arasındaki ticaret açığını yeni seviyelere ittiği bir gerçektir (Eurostat, 2021). İlişkileri son otuz yılda artan Avrupa Birliği ve Çin, ilişkilerini ekonomik alanla sınırlamayı politik ve hatta güvenlik alanına da yükseltmeyi amaçlayan "kapsamlı bir stratejik ortaklık" duyurmuşlardır (Christiansen ve Maher, 2017: 122). China Global Investment Tracker'a göre, 2005-2019 yılları arasında Çin, Avrupa'ya toplam 329 milyar dolar yatırım yapmıştır. Bu bağımlılık, Avrupa ile Çin arasındaki ticaret ve yatırım ilişkisine bağlı milyonlarca işe dönüşmektedir. Bu açıdan Çin firmaları devletin sahip olduğu kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT'ler) ve devlet tarafından desteklenen firmalar olarak ikiye ayrılabilir. Bu firmalar, Avrupalı şirketlerle bir dizi yatırım ve ortak proje aramaktadır: Yatırımlar, limanların ve havalimanlarının yapımı veya enerji sektörü, telekomünikasyon ve gayrimenkul gibi altyapıya odaklanması bakımından diğer bölge ve kıtalarla benzer bir yol izlemektedir (Christiansen ve Maher, 2017: 124). Açıkça görülmektedir ki Avrupa ülkeleri ve Çin arasındaki bu işbirliği, KYG'yle birlikte kapsam olarak genişlemiştir; çünkü Yunanistan gibi ülkeler Çin'in limanlarını işletmesine izin vermeye başlamış, bu da bu ülkelerde Çin'e olan bağımlılığı artırmıştır. Avrupa'da, Çin'e ekonomik bağımlılık son on yılda tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Zenglein, 2020). Buna rağmen politika yapımcıların Çin'in yabancı teknolojiyi elde etmeyi amaçlayan sert ticaret taktikleri sorununu gündeme getirdikleri bilinmektedir: Almanya'da Çin yatırımlarındaki keskin artışın, Çin'in "yurtdışında bir satın alma çılgınlığına" gitmesine rağmen kendi pazarlarını kapatmasıyla ilgili şikayetlere yol açmıştır (Perlez, 2017); Çin'in Yunanistan ve Macaristan gibi Avrupa Birliği'nin düşük gelirli uluslarını destekleyerek birliği bölmeye çalıştığı ve bunları "Pekin'e zarar veren daha zengin ülkelerin desteklediği politikaları engellemek için daha fazla kullandığı" iddialarına dayanan, Çin'in Avrupa'yla ilgili niyetlerine ilişkin kuşklar da mevcuttur (Perlez, 2017). Bu bağlamda, 2021 Mayıs ayında Avrupa Komisyonu'nun AB'nin Çin'e olan bağımlılığını azaltmaya yönelik hazırladığı plan manidardır (Reuters, 2021).

Çin'in yükselişi ve bunun küresel sistem üzerindeki etkisine ilişkin yukarıda bahsedilen endişelerin bir kısmı da Çin'in politikalarındaki şeffaflık eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu izlenimi değiştirmek amacıyla kurulmuş olan Konfüçyüs Enstitüleri, Çin Komünist Partisi'nin gündemini ve anlatısını yaymak için İngilizce medya kuruluşları olarak kurulmalarının yanı sıra hassas konulardaki söylemi şekillendirmek için bir araç olarak görülmektedir (Mastro, 2019).

Çin'in yükselişinin bu tür okumaları, Çin Halk Cumhuriyeti'nin artık dünya sisteminde bir rakip veya pasif bir oyuncu değil, yıkıcı bir oyuncu olduğu algısına yol açmaktadır (Scott ve Wilkinson, 2013). Bu noktada Arrighi'nin Çin ekonomisinin gelişiminin hem küresel hem de çevresel etkisiyle ilgili öngörüsü önem kazanmaktadır:

Özcesi Çin, ekonomisini hızla büyütürken enerji tüketen Batı yoluna aşırı ölçüde bel bağladığı için henüz ne kendine ne de dünyaya ekolojik yönden sürdürülebilir bir kalkınma yolu açabilmiştir. Bu durum “iktisadi mucizeyi”, kıt kaynaklar üzerindeki basınçtan ötürü (temiz hava ve temiz su da dahil olmak üzere), vaktinden evvel sona erme tehlikesine sokmaktadır. Daha önemlisi bu, hızlı ekonomik büyümeden istifade edenler ile onun maliyetini yüklenenler arasında giderek genişleyen yarılmının hem sebebi hem de sonucudur... bu yarıma halkta büyük bir hoşnutsuzluk dalgasına yol açmış (ekolojik şikayetlerin de bu dalga içerisinde kendini göstermesi pek yakındır) ve hükümet politikalarının kırsal alanlar ile kentsel alanlar arasında, bölgeler arasında ve ekonomi ile toplum arasında daha dengeli bir kalkınmaya dönük büyük bir (yeniden) oryantasyona tâbi tutulmasını körüklemiştir. Çalışmamızı bitirirken buna eklememiz gereken tek şey, bu yeniden oryantasyonun nihai sonucunun sadece Çin toplumunun geleceği için değil, fakat aynı zamanda dünya toplumunun geleceği içinde hayati önem taşıdığıdır (Arrighi, 2008: 388-389).

Arrighi'nin bu son satırlarında merak ettiği soru, yani bu “yeniden oryantasyonun” dünya toplumu üzerindeki etkisi, çalışmamızın odağıdır. Bu doğrultuda, sonraki bölümde Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarıyla ilgili genel bir çerçeve çizilerek konu üzerine yapılmış ampirik çalışmalar özetlenmiştir.

3. Çin'in doğrudan yabancı yatırımları

Doğrudan yabancı yatırımların etkileri ekonomi, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi çeşitli alanlardan akademisyenler tarafından çalışıldığından “DYY etkisi” terimsel olarak farklı bakış açılarına tekabül edebilmektedir. Bu yatırımlardan hem yatırımcı hem de ev sahibi ülkeler etkilendiğinden ve DYY etkileri uluslararası, ulusal, bölgesel ve örgütsel gibi çeşitli düzeylerde incelenebildiğinden, bu konuda geniş yelpazeli bir yazın üretilmiştir. Şimdiye kadar yapılan çalışmaların çoğu konunun karmaşıklığını göz ardı ederek yalnızca doğrudan yabancı yatırımların olumlu veya olumsuz, ekonomik veya çevresel etkilerine odaklanmış ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomik etkisi, konunun bu yazında en çok tartışılan yönlerinden biri olmuştur. Bu alandaki ampirik çalışmaların birçoğu, yüksek doğrudan yabancı yatırım hacminin bir sonucu olarak ev sahibi ülkelerdeki gelir

artışı ve büyümeye odaklanmıştır: Özellikle ana akım yazın, neoklasik bir bakış açısıyla doğrudan yabancı yatırımın verimliliği artırarak ev sahibi ekonomideki büyümeyi artırmasını beklemektedir (Li ve Liu, 2005: 394). Doğrudan etkilerin yanı sıra, teknolojik gelişme gibi dolaylı etkiler ve “bilginin yayılması”, “üretimin yayılması” ve “yönetimsel uygulamalar” gibi çeşitli yayılma etkileri DYY’lerin olumlu sonuçları olarak kabul edilmektedir (Sjöholm, 1998: 53). Konuyla ilgili olarak De Mello (1999: 133), DYY’nin ev sahibi ekonominin uzun vadeli büyümesindeki olumlu etkisinin DYY ile yerli yatırım arasındaki tamamlayıcılık ve ikame derecesine bağlı olduğunu öne sürmektedir.

Çevresel alandaki yazın ise DYY’lerin etkilerine ilişkin iki ana hipotezi barındırmaktadır: Bunlardan birincisi olan kirlilik sığınağı hipotezi, DYY’lerin gelişmekte olan ülkelerde daha az katı çevre politikalarını, gelişmiş endüstrilerde üretilen ancak gelişmekte olan ülkelere atılan tehlikeli atıkları ve gelişmekte olan ülkelerde yenilenebilir olmayan doğal kaynakların sınırsız çıkarımını içeren üç boyut yoluyla ev sahibi ülkedeki kirliliği artırma eğiliminde olduğunu öne sürmektedir (Aliyu, 2005). Dahası, ABD endüstrilerini dikkate alan Xing ve Kolstad (2002: 1) ev sahibi bir ülkedeki çevresel düzenlemelerin gevşekliğinin DYY’nin önemli bir belirleyicisi olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla, kirlilik sığınağı teorisi, iki yönlü bir ilişki içinde, gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere gelen kirlitici sanayinin yatırımları için rekabet etmek için bir strateji olarak esnek çevre düzenlemelerini kullanabileceğini kabul eder (Xing ve Kolstad, 2002: 15). Bunun aksine, kirlenme halesi hipotezi, DYY’nin ya daha yeşil ve daha az enerji yoğun üretim teknolojileri ya da daha gelişmiş çevre yönetimi uygulamaları getirerek ev sahibi ülke üzerinde olumlu çevresel etkilere sahip olabileceğini öne sürmektedir (Antweiler vd., 2001). Ayrıca, DYY gelişmekte olan ülkelere sadece modern ve çevre dostu teknolojileri transfer etmek için değil, aynı zamanda daha yüksek çevre standartları getirmek için de bir araç olabilmektedir (Antweiler vd., 2001). Yukarıdaki noktalar göz önüne alındığında, DYY’nin ev sahibi ülkeler üzerindeki hem ekonomik hem de çevresel etkilerinin kapsamı ve yönünün belirli ülkelerdeki koşullara bağlı olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Çin’in DYY’lerinin etkisine ilişkin çalışmalar, çoğunlukla Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika’ya odaklanan belirli bölgelere dayanmaktadır. Doku vd. (2017: 168), Çin’in DYY’lerinin Afrika ülkelerinin gayrisafı yurtiçi hasılasında (GSYİH) hızlı bir artışa yol açtığını bildirmektedir. Donou-Adonsou ve Lim (2018), Çin DYY’lerinin Afrika’daki etkisine Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa gibi bölgedeki geçmiş rakiplerle karşılaştırmalı olarak odaklanmış, Çin DYY’lerinin Afrika’da kişi başına düşen geliri artırmada önemli bir rol oynadığı sonucuna varmışlardır.

Çin ilk kez 2005 yılında Maliye Bakanlığı kamu iktisadi teşebbüslerinin yurtdışı yatırımlarını desteklemek amacıyla sübvansiyonlar için özel bir fon

sağladığından beri, orta ve uzun vadeli kredilerin yanı sıra dışarıya DYY sunmaktadır (Dobson ve Masson, 2009: 128). Yatırımlar bölgelere ve sektörler göre farklılık göstermiş ve uzun yıllardır Çin'in güçlü büyümesinin ana itici gücü olmuştur. Bu tür ulusötesi yatırımlar hedefe özgü öncelikler ve politika ihtiyaçları konusunda aktif pazarlık için ana araç olarak görülmektedir (Öniş ve Kutlay, 2019: 233). 2018'de Çin, KYG'nin dünya çapında altyapı geliştirme için Çin kredilerini artırma çabaları kapsamında Ticaret ve Dışişleri Bakanlıklarının sorumluluklarını entegre etmek için yeni bir uluslararası kalkınma ve koordinasyon ajansı kurduğunu duyurmuştur (Denyer, 2018: 1). Bölgesel olarak değerlendirildiğinde Çin, KYG aracılığıyla temel olarak Afrika, Körfez ve diğer gelişmekte olan Asya ülkelerine ve son zamanlarda Avrupa ve Doğu Akdeniz'e ticaret ve altyapı kredisi sağlamaya odaklanmaktadır: Çin'in DYY'leri 138'den fazla ülkeye yayılmaktadır ve araştırmalar bu yatırımların ev sahibi ülkelerin ekonomileri üzerinde büyük istihdam yaratma ve Çin pazarına girerek yeterli sermaye sağlama yoluyla önemli etkilerinin olması yanında, orta veya düşük seviyelerde teknolojik içerikli ihracatı artırdıklarını da göstermektedir (Shahriar, Kea ve Qian, 2019).

Çin'in "Doğrudan Yabancı Yatırım İstatistikleri Bülteni"ne bakıldığında, yabancı Çinli işletmelerin ihracatının hızla arttığı ve finansal olmayan DYY akışının 2015 yılında 47,8 milyar dolara ulaştığı görülmektedir (Wang vd., 2017). Çin DYY'lerinin 2003-2011 yıllarını kapsayan dönemde bu tür bir önem ve hacme sahip olmasının üç temel nedeni olduğu tartışılmaktadır. Bunlar, kaynak arama ve ileri teknoloji gibi varlıkların stratejik olarak satın alınması, tanınmış marka isimlerinin peşinden gidilmesi ve gelişmiş dağıtım ağları olarak gruplandırılır. Benzer şekilde, başka bir neden de Çin'de işgücü eskisi kadar ucuz olmadığından, diğer daha az gelişmiş ülkelerde daha düşük üretim maliyetleri arayışı olarak görülmektedir (Wang, 2012: 149-150).

Çin'deki DYY'lerin nereye gittiği konusunda Çin yetkilileri tarafından sağlanan resmi verilerde, 2003 ile 2009 yılları arasında ülkenin DYY akışının yüzde 78,26'sının Hong Kong, Cayman Adaları ve Britanya Virjin Adaları'na gittiği tespit edilmiştir; aynı dönemdeki en büyük yatırım kategorisi, yüzde 32,26 ile ticari hizmetlerdir (Wang, 2012: 156). Buna ek olarak, KYG'nin duyurulmasından önce Çin DYY'lerinin etkisi birçok araştırmacı tarafından zaten tartışılmıştır; ancak bu durum ilk aşamalarda Çin'e özgü bir olgu olarak ele alınmamıştır.

Çin dış yatırımlarının genellikle daha büyük bir pazarı, daha zengin kaynakları ve Çin'e kültürel yakınlığı olan ülkelerde yer almasının yanı sıra, diğer güçlü ekonomilerle kıyaslandığında Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarının önemli bir farkı Çinli firmaların (esas olarak KİT'lerin) siyasi bakımdan nispeten istikrarsız

yerler (Kazakistan ve Afrika'daki bazı ülkeler gibi)⁴ de dahil olmak üzere riskli ortamlara yatırım yapmaya daha istekli olmasıdır. 2018 Dünya Bankası Raporuna göre yurtdışına yatırım yapmak Çinli firmaların daha üretken olmasına ve aynı zamanda daha hızlı büyümesine olanak sağlamaktadır (Chen ve Lin, 2018: 10).

2019'da Dünya Bankası, KYG'nin çevre, yoksulluk ve ekonomi yönünden etkileri üzerine iki rapor yayınlamıştır (Bird vd., 2019; Maliszewska vd., 2019). DYY etkilerinin genellikle ekonomik ve finansal bir mercekten incelendiği göz önünde bulundurulduğunda, bu iki çalışma Çin DYY'lerinin etkilerini ve Batı Balkanlar'daki olası çevresel etkileri araştırmak için iyi bir olanak sağlamaktadır. Raporların ikisi de KYG'nin olumlu bir resmini çizmektedir. "The Belt and Road Initiative: Economic, Poverty and Environmental Impacts" raporu, Kuşak-Yol ülkelerinin gelir artışları, yoksulluğun bitirilmesi ve ticari işlem maliyetlerinin azaltılması bakımından yatırımlardan önemli ölçüde fayda sağlayacaklarını öne sürmektedir. Çalışma, KYG'nin küresel düzeyde 8,7 milyon insanı mutlak yoksulluktan ve 34 milyon insanı göreceli yoksulluktan çıkarabileceğini ortaya koymuştur.

Çevresel etki açısından bakıldığında, "The Belt and Road Initiative: Economic, Poverty and Environmental Impacts" raporu, KYG'nin sera gazı salımı ve diğer yerel kirletici maddeler açısından "ılımlı" bir etkisi olacağını belirtmektedir.⁵ Rapor CO₂ salımında yüzde 0,5, metan gazı salımında yüzde 0,7 ve azot oksit salımında yüzde 0,9'luk bir artış öngörmektedir. Öte yandan, salımdaki artış ve azalışlar eşit dağılmamaktadır: CO₂ salımındaki artış küresel düzeyde yüzde 0,5'te kalırken Kamboçya, Laos ve Pakistan büyük bir artışla karşı karşıya kalmaktadır.

"Reducing Environmental Risks from Belt and Road Initiative Investments in Transportation Infrastructure" adlı diğer rapor, çevresel etkinin yalnızca salımlarla kısıtlı kalmayan, daha detaylı bir analizini sunmaktadır. KYG genel olarak karayolları, demiryolları ve havaalanları gibi ulaşım projelerinden oluşmaktadır. Bu tarz yatırımların çevresel etkilerini kestirmek zordur; zira yarattıkları etki yapıldıkları yerin ötesine geçerek insan, ürün ve kaynakların akışını, bölgelerin gelişmişlik düzeylerini değiştirir. Bu rapor, bahsedilen etkileri doğrudan (anlık ve yerel) ve dolaylı (zamana yayılmış) olarak ikiye ayırmaktadır. Raporun sonuçları

⁴ Kazakistan örneği için O'Neill (2014), Afrika örneği için Ayodele ve Sotola (2014) makaleleri incelenebilir.

⁵ Raporun kapsamındaki salınımlar: Sera gazları: Karbon dioksit (CO₂), Azot oksit (N₂O), Metan (CH₄), F-Gaz (HFC'ler, PFC'ler, SF₆, NF₃) ve diğer gazlar: Siyah karbon (BC), Karbon monoksit (CO), Amonyak (NH₃), Metan olmayan uçucu organik bileşikler kısa karbon döngüsü (NMVB), Metan olmayan uçucu organik bileşikler uzun karbon döngüsü (NMVF), Nitrojen oksitleri (NO_x), Organik Karbon (OC), Partikül madde 10 (PM₁₀), Partikül madde 2.5 (PM_{2.5}) ve Sülfür dioksit (SO₂).

küresel ölçekte ve genel olarak Güney Asya'daki büyük altyapı projelerini ilgilendirmektedir. Hava ve su kirliliği, toprak erozyonu, habitat parçalanması ve yıkımı, göç engelleri, araç kazaları ve hayvan kaçakçılığı önemli doğrudan etkilere örnek olarak verilebilir. Buna karşılık dolaylı etkiler habitat kaybı, ormanların tahribi ve yeni yerleşim alanlarının yaratılması olarak sıralanmıştır (Losos vd., 2019). Elbette, bu risklerin önemi bölgeden bölgeye ciddi değişiklikler göstermektedir. Çin tarafından desteklenen projelerin bölgeye göre değişiklik gösteren çevresel riskler açısından, özellikle enerji ve maden çıkarma alanları başta olmak üzere, daha riskli olduğu ortaya konulmuştur (Ray, 2021). Bu projelerin yüzde 50'si kritik habitat alanlarında, yüzde 30'u koruma alanlarında, yüzde 24'ü ise yerli toprakları üzerinde bulunmaktadır (BU Global Development Policy Center, 2021). İki rapor da ekonomik ve çevresel etkilerin önemli ölçüde bölgesel özelliklere bağlı olduğunu gösterdiğinden çalışmamızın sonraki bölümünde Çin doğrudan yabancı yatırımlarının Batı Balkanlar üzerindeki etkileri projeler üzerinden incelenmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere, bu alanda Batı Balkanlar üzerine nispeten daha az çalışma yapıldığından ve bölgenin giderek artan stratejik önemi göz önünde bulundurulduğunda, çalışmamızın ampirik kısmının yazına faydalı bir katkı yapması amaçlanmıştır.

4. Batı Balkanlar'da Çin doğrudan yabancı yatırımları ve etkileri

Batı Balkanlar; Arnavutluk, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Kosova, Karadağ, Bosna-Hersek ve Sırbistan'ı içeren bölgenin adıdır.⁶ Arnavutluk dışında bu ülkelerin her biri çöküşü öncesi Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti çatısı altındaydı. Yugoslav Savaşlarından sonra AB, 1999'da İstikrar ve Ortaklık Süreci ve 2003'te Selanik'te düzenlenen Avrupa Birliği Konseyi ile Batı Balkanlar'ı genişleme için öncelikli ve stratejik bölge olarak belirlemiştir (The European Parliament, 2021). Bölgenin halihazırdaki AB ülkelerine coğrafi yakınlığı, ekonomik büyüme imkânı, kültürel benzerlikleri ve bölge üzerindeki Rus etkisinin artması tehlikesi, Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar'a olumlu yaklaşımının sebeplerinden bazıları olarak gösterilebilir (Secieru, 2020).

AB'ye üyelik süreci, özellikle yolsuzluğun ve suç oranlarının yüksek olduğu, etnik çatışmaların devam ettiği Batı Balkanlar için kolay olmamıştır. 2000'lerin başından beri ise, Batı Balkan ülkeleri Kopenhag Kriterlerini karşılama yolunda önemli ilerleme kaydetmiştir. Bununla birlikte, bazı aşılması zor sorunlar mevcuttur. Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsızlığının Kıbrıs, Yunanistan, Romanya, Slovakya ve İspanya tarafından tanınmamış olması Kosova'ya üyelik

⁶ Bölgelerin coğrafi ve siyasi tanımları sıklıkla çelişki gösterir. Bu çalışma Batı Balkanlar'ın Avrupa Birliği ile ilişkisini de ele aldığı için, AB'nin kullandığı tanım seçilmiştir.

yolunu kapatmaktadır (The European Parliament, 2021). Kosova'nın yanı sıra Bosna-Hersek'in devlet yapısında sorunlar vardır. Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu (EULEX) Kosova'nın hükümetini gözlemlemekte, buna benzer şekilde bir Birleşmiş Milletler Yüksek Temsilcisi de Bosna hükümetini gözlemlemektedir (Sedelmeier ve Avery, 2018: 181). Ayrıca Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ve Yunanistan arasında, Makedonya'nın aynı zamanda Yunanistan'ın bir bölgesinin adı olması nedeniyle, "Makedonya" isminin kullanımına dair ihtilaf doğmuştur. 27 yıllık ihtilaf ancak 2019 yılında, Makedonya Cumhuriyeti'nin ismini Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değiştirmesiyle çözülmüştür. Bölgedeki devletler arası ihtilaflar da sorun oluşturmaktadır, zira üyelerin sınır anlaşmazlıklarını ortadan kaldırmaları ve komşularıyla ilişkilerini normalleştirmeleri gerekmektedir.

Bölgenin sorunlu doğasına rağmen, 2010 sonlarına kadar Avrupa Birliği Batı Balkan devletlerinin birliğe katılımını desteklemiştir. Yıllar içinde Avrupa Birliği bölgedeki en büyük bağışçı, ticaret ortağı ve ideolojik etki kaynağı olmuştur (Zeneli ve Nechev, 2019). Avrupa Birliği'nin uyguladığı yumuşak gücün Yugoslavya'dan sonra bölgenin çehresini değiştirmekte etkili olduğu şüphesizdir. Yıllar boyunca, Rusya ve Türkiye'nin etkisine karşı, Avrupa Birliği bölgeyi kendisine yakın tutmuştur; fakat Avrupa'nın Batı Balkanlar'ın gelişimiyle ilgili ümidi zamanla azaldıkça bölgede başka devletlerin etkisi artmaya başlamıştır. Hem Rusya hem Türkiye, bölgeyle dini ve tarihi bağlara sahiptir. Rusya, Ortodoks-Slav kültürünü kullanırken Türkiye, bir ortak nokta olarak Balkanlar'daki Müslümanların varlığını öne sürmektedir. Her iki ülkenin de bölgede var olan ekonomik bağları, 2010'lardan sonra gelişme göstermiştir (Linden ve İrepoğlu, 2013).

2019 yılı Avrupa Birliği ve Batı Balkanlar için bir dönüm noktası olmuştur. Arnavutluk ve Kuzey Makedonya'nın üyelik müzakerelerinin başlangıcı AB'ye üye devletler tarafından engellenmiştir. Danimarka ve Hollanda, Arnavutluk'la müzakerelerin önünü keserken Fransa, Kuzey Makedonya'nın üyeliğini veto etmiştir (BBC, 2019). Batı Balkan ülkelerinin üyelik için ortaya koyduğu ilerlemeye kıyasla -ki buna bir ülkenin ismini değiştirmesi de dahildir- Avrupa Birliği'nin verebileceği bir karşılık yok gibi görünmektedir. Somut bir üyelik vaadi olmadığında Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar'ı Avrupa'nın ideolojik ekseninde tutmak için kullanabileceği bir teşvik unsuru bulunmamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ve Rusya gibi aktörlerin bölgede etkili olmaya başlaması da şaşırtıcı olmamıştır. Şaşırtıcı olan, Çin'in bu bölgedeki yeni güçlü oyuncu olmak üzere attığı adımların şimdiye kadar yazında göz ardı edilmiş olmasıdır ve çalışmamız bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Çin, KYG için bazı stratejik ülke ve bölgeler belirlemiştir ve Batı Balkanlar da bunlardan biridir (Vangeli, 2017). KYG haritasına hızlıca bakmak Çin'in neden Balkanları stratejik bölge olarak benimsediğini görmek için yeterlidir: Bu bölge

Avrupa'ya açılan geçitlerden biridir. Avrupa'yı Çin'e bağlayan iki ana kara ticaret yolu bulunmaktadır: bunlardan Yeni Avrasya Kara Köprüsü Ekonomik Koridoru (NELBEC) halihazırda işler haldeyken Çin - Orta Asya - Batı Asya Ekonomik Koridoru (CCWAEC) henüz tamamlanmamıştır (Mutlu, 2021: 131).

Batı Balkanlar özellikle 2010'dan önce Avrupa eksenindeyken, Avrupa Birliği üyeliği umutları azaldıkça Çin bölgedeki varlığını arttırmıştır. Çin'in bölgedeki etkileri Batı Balkanların ötesine, Yunanistan, Slovenya ve Hırvatistan gibi Avrupa Birliği üyesi ülkelere uzansa da Avrupa'nın ağırlığı azaldıkça farklı etkiler oluşmaktadır.

2012'den beri Çin 11 AB üye devleti ve 5 Batı Balkan devletini kapsayan, "16+1 Formülü" adlı bir işbirliğini yürütmektedir. Çin ve 16 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi (Arnavutluk, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Hırvatistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Sırbistan, Slovakya ve Slovenya) arasında gerçekleşen ilk ticaret ve yatırım zirvesi, 2011 yılında Budapeşte'de düzenlenmiştir. Çin ve bu 16 ülke arasındaki ilk hükümet başkanları zirvesi ise 2012 yılında Varşova'da gerçekleşmiştir. Bu çok yönlü girişimin adı resmi olarak Çin-Orta ve Doğu Avrupa İşbirliği (China-Central and Eastern European Cooperation) olarak adlandırılmıştır. Bu işbirliği, Çin tarafından yönetilen bölge odaklı çok yönlü platformlardan (Çin-Afrika İşbirliği Forumu, Çin-Pasifik Adaları İşbirliği Forumu, Çin-Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri Topluluğu İşbirliği Forumu) biri olarak Çin'in bölgesel çok yönlü kuruluşlar kurarak etkisini artırma stratejisinin bir parçası olarak görülebilir (Vangeli ve Pavlicevic, 2019). 2019'da Çin-Orta ve Doğu Avrupa İşbirliği yapısının genişletilerek Yunanistan'ın da tam üye olarak birliğe katılacağı açıklanmıştır ve işbirliği "17+1 Formülü" olarak yeniden adlandırılmıştır.

Mayıs 2021'de Litvanya işbirliğinden ayrılacağını açıklamıştır ve Litvanya Dışişleri Bakanı Landsbergis diğer AB ülkelerine de girişimden ayrılmaları konusunda şu sözlerle tavsiyede bulunmuş, AB'nin dış ilişkilerindeki başarısını AB ülkeleri arasındaki birliğe bağlamakla birlikte Çin ile ilişkilerde de bu konuda bir istisna olmaması gerektiğini belirtmiştir (Lau, 2021). Bu gelişmeler sonucu, işbirliği yeniden 16+1 Formülü olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bu işbirliği ülkelerde çok taraflılığı, ticaret ve yatırımı teşvik etmeyi amaçlamaktadır (European Parliament Think Tank, 2018). Odaklanılan ana sektörler yeşil teknoloji, gelişmiş teknoloji ve altyapıdır (Hillman ve McCalpin, 2019). 16+1 işbirliği, tam da 2008 Avrupa Borç Krizi'nden sonra devletlerin ekonomik çeşitliliğe ihtiyaç duyduğu bir zamanda gelmiştir. Pek çok Avrupa ülkesi AB'nin Avrupa borç krizine verdiği karşılığı ve yürüttüğü politikaları eleştirmiştir ve Çin bir takım cazip teklifleri ve projeleriyle, ekonomik ilişkileri çeşitlendirmek için iyi bir alternatif haline gelmiştir.

Çin yurtdışı yatırımlarda diğer güçlü ekonomilere kıyasla yeni bir aktördür ve ilk yatırımları genel olarak yeni kaynaklar bulma stratejisiyle KİT'ler üzerinden yapılmıştır. 2016'a geldiğinde Çin DYY'lerinin yüzde 38'i enerji sektöründe, yüzde 16'sı metal ve maden çıkarmada, yüzde 10'u emlak sektöründe ve yüzde 8'i ulaşımda olmuştur (Naughton, 2018: 441). Çin DYY'leri genel olarak birleşme ve şirket alımlarına odaklanmış ve bu alandaki toplam yatırımlar DYY'lerin yüzde 80'ini oluşturmuştur (Naughton, 2018: 441). Çoğu zaman yeşil alan doğrudan yabancı yatırımları, istihdam yaratması ve yeni tesislerle üretimi arttırması bakımından kahverengi alan doğrudan yabancı yatırımlarına tercih edilir (Hayalı, 2014: 27). Öte yandan, Çin DYY'leri genel olarak yeni bilgi ve beceriler edinmek ve mevcut yatırımlardaki hatalardan dersler çıkarmak üzerine kurulmuştur (Wenbin ve Wilkes, 2011). Bu durum, bu yatırımların neden büyük bir kısmının kahverengi alanda olduğunu açıklayabilir. Ayrıca, son zamanlarda çeşitlenme gösterse de, Çin DYY'leri belirli sektöre odaklanmıştır. Bu da Çin doğrudan yabancı yatırımlarının çoğunluğunun birincil sektör yatırımlar olması nedeniyle, yatırım yapılan ülkeye daha az yararlı olduğu anlamına gelmiştir (Alfaro, 2003). Batı Balkan ülkeleri için en cazip olan taraf, yerel hükümetlerin finanse edemediği veya Avrupa Birliği'nden fonlama alamadıkları projelerde Çin'in finansman ve destek sağlayabiliyor olmasıdır. Bunun en iyi örneği, Avrupa Birliği tarafından 2005'te reddedilen Bar-Boljare Otoyol Projesi'nin daha sonra Çin İthalat ve İhracat Bankası'nın sağladığı 809 milyon avroluk krediyle inşa edilmesidir (Barkin ve Vasovic, 2018).

Avrupa Birliği ve Çin'in "iş yapış şekilleri" arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çin, Avrupa Birliği'nin uzun ve elverişsiz proje onay prosedürlerine kıyasla daha hızlı ve daha az bürokratik bir opsiyon sunmaktadır (Zeneli, 2019). Bu noktada Avrupa Birliği'nin bürokrasisinin büyük kısmının belli ekonomik, toplumsal ve çevresel standartların sağlanmasına, aynı zamanda prosedürlerin şeffaf kalmasına yönelik olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Çin'in finanse ettiği projelerde şeffaflığın olmaması daha fazla yolsuzluk riskini doğurmaktadır (Wu, 2019: 1682).

Bu bağlamda, bürokrasi ve yönetmelikler konusunda yeni Avrupa Yeşil Mutabakatı'na da değinmek önemlidir. Aralık 2019'da AB, 2050 için *sıfır net sera gazı salımı* ve *kaynakların kullanımından bağımsız ekonomik büyüme* gibi birtakım iklim hedefleri koymuştur (European Commission, 2019). AB'nin dönüşümünün, sürdürülebilir yatırım ve bu yatırımları destekleyecek çeşitli planlamalarda 1 trilyon avroyu mobilize etmesi beklenmektedir (European Commission, 2020a). Bu iddialı yeni hedefler, AB üyeliğinin politika uyumu gerektirmesi dolayısıyla aday ülkeleri de etkilemektedir. AB üyesi olmak isteyen bir ülke, iklim krizini siyasi gündeminde ilk sıralara koymak durumundadır; yenilenebilir enerjiye yatırımı, atıkları ve sera gazı salımını azaltmaya yönelik politikaları teşvik etmelidir.

Bu bağlamda Çin, AB'nin yeterince destek olmadığı veya zorluk çıkardığı noktalarda Batı Balkan ülkelerine bir alternatif sunmaktadır. Alternatif finansman

imkânı ve AB'nin bürokratik ve kural bazlı fonlama prosedürüne maruz kalmamak gibi Çin alternatifinin etkilerinden bazılarını kısaca değindik. Diğer bir taraftan, bu alternatif Batı Balkanları AB'den ekonomik ve siyasal olarak uzaklaştırabileceği gibi, bölge için çevresel riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede çalışmamız Çin'in yakın zamana kadar Sırbistan ve Bosna-Hersek'te yaptığı kömür yakıtlı enerji santralleri yatırımlarına odaklanacaktır.

Batı Balkanlar (Polonya ve Çekya ile birlikte) Avrupa'daki en yüksek hava kirliliği oranına sahip bölgedir. Odun ve kömür sobalarının yaygın kullanımı ve daha önemlisi, kömürün Balkan ve Doğu Avrupa ülkelerinin enerji kaynakları arasında bulunması bu uç derecedeki kirliliğin sebeplerindedir. Kömür, özellikle Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek gibi kömür madeni (çoğunlukla kalitesi düşük olan linyit) bulunan ülkeler için görece ucuz bir enerji kaynağıdır (Balkan Energy Prospect, 2020). Avrupa Birliği genel olarak kömürü, çevreye olumsuz etkilerinden dolayı bir enerji kaynağı olarak geride bırakmaya başlamış olsa da durum Balkanlarda oldukça farklıdır. Bu yaklaşım farklılığı "Avrupa Kömür Perdesi" olarak nitelenmiştir (Bauerova, 2015). 2018 yılında Sırbistan, Kosova, Bosna-Hersek ve Kuzey Makedonya'nın toplam kükürt dioksit (SO₂) salımı Energy Community'nin belirlediği tavanın altı katından fazla olmuştur. Sırbistan'daki yalnızca bir enerji santrali- Kostolac B- tek başına bu dört ülkeye toplamda izin verileden daha fazla SO₂ salımı yapmıştır (Kokkalis ve von Cramon, 2019). Bölgedeki en yüksek hava kirliliği ise Bosna-Hersek'e aittir. Bu çerçevede bu iki vakayı incelemek Çin'in DYY stratejisini anlamak açısından önemlidir. Sırbistan ve Bosna-Hersek örneklerine odaklanan çalışmamız, Çin'in bu analiz edilen vakalarda yakın zamana kadar nasıl bir yol izlediğine değinerek, bir sonraki bölümde pandemi başladıktan sonra ivme kazanan DYY alanındaki pragmatik strateji değişikliklerini özetleyecektir.

4.1. Kömür Yakıtlı Enerji Santrallerinin Dönüşü

Batı Balkanlara Çin yatırımının çevresel etkilerini beraberinde getiren projeler, Çin şirketleri tarafından inşa edilen Bosna-Hersek'teki Tuzla ve Banovići kömür yakıtlı enerji santralleri olmuştur. Tuzla santrali esasen oldukça eskidir, 1963'te yapılmış fakat 1990'lardaki Bosna Savaşı'nda faaliyeti durdurulmuştur. 2010 yılında Bosna Hükümeti, Tuzla kömür yakıtlı enerji santralinin genişletilmesi ve yeniden faal hale getirilmesini içeren yeni enerji stratejisini belirlemiştir. 2014 yılında girilen kamu ihalesini, Çin İthalat ve İhracat Bankası'ndan aldığı 614 milyon avroluk tamamlayıcı krediyle Çinli KİT Gezhouba kazanmıştır (Rogelja, 2020).

Tuzla santralinin sorunu, Avrupa'nın çevre standartlarına ve Yeşil Mutabakat'a ters düşen doğası ve son derece yüksek sera gazı salımıdır. Hükümet planlarına göre, 2023 yılında 450 MW kapasiteli Tuzla 7 santrali, toplam

kapasiteleri 310 MW olan eski 3 ve 4 numaralı Tuzla ünitelerinin yerini alacak, 5 ve 6 numaralı üniteler ise faaliyete devam edecektir (Bankwatch Network, 2019b). Tuzla 7 devreye girmeden bile, Tuzla santrali halihazırda en yüksek NO_x, SO₂ ve PM_{2.5} salım değerlerinden birine sahiptir. Bosnalı bir sivil toplum kuruluşu olan Ekoloji ve Enerji Merkezi Tuzla'nın çarpıcı raporuna göre, var olan Tuzla üniteleri Avrupa genelinde 4.918 kayıp yaşam yılıyla bağlantılıdır ve sağlık üzerindeki dolaylı etkilerin faturası yılda 99 milyon avroyu bulmaktadır (Center for Ecology and Energy Tuzla, 2013).

Bir diğer kömür yakıtlı enerji santralının ise, Tuzla'ya yakın olan Banovići şehrinde inşa edilmesi istenmiştir. Banovići enerji santralının 350 MW kapasiteyle bir başka Çin şirketi olan Dongfang Electric Corp tarafından, Çin Endüstri ve Ticaret Bankası (ICBC) finansmanı ile inşa edilmesi planlanmıştır (Global Energy Monitor, 2022). Proje 2012'de planlanırken Bosna Çevre ve Turizm Federal Bakanlığı'nın, Banovići enerji santrali için herhangi bir hava kirliliği limiti koymamış olması dikkat çekicidir (Bankwatch, 2014). Devlet tarafından düzenli destek göremeyen Banovići santralının izinleri 2017 yılında su kullanımı, atık su ve baca gazları ve küllerin yönetimi gibi konulardaki sorunlar sebebiyle iptal edilmiş, ve tekrardan bir izin sağlanmamıştır (Global Energy Monitor, 2022).

Ekoloji ve Enerji Merkezi Tuzla'nın raporuna göre, inşa edilmesi istenen Banovići ve Tuzla 7 enerji santralleri, yüksek kirlilik seviyeleri nedeniyle kamu sağlığı bakımından çok masraflıdır. Her ne kadar bu santraller eskilere göre daha verimli ve üretilen MW başına daha az kirlenmeye sebep olsa da, 2015'ten 2030'a kadar sürmesi beklenen faaliyet periyotları boyunca oluşturacakları hava kirliliğinin faturasının kamuya 810 milyon avro, 1.045.935 çalışma günü ve 39.260 yaşam yılı kaybı olarak yansıtacağı tahmin edilmiştir (Center for Ecology and Energy Tuzla, 2013). Center for Ecology and Energy enerji ve iklim değişikliği koordinatörü insanların kömüre olan bakış açısının geçtiğimiz 3-5 yıl önceye göre negatifleştiğini, insanların kirlilik ve yerine getirilmeyen vaatlerden sıkıldığını ve artık Tuzla 7 santralini desteklemediklerini belirtmektedir (Prtoric, 2022). 2020'nin Ocak ayında başkent Saraybosna'da Avrupa'nın güvenli norm olarak belirlenen seviyelerini aşan hava kirliliği sebebiyle protesto düzenlenmesi de halkın hoşnutsuzluğunun bir göstergesidir (Radio Free Europe / Radio Liberty, 2020).

Elde edilecek ekonomik yararın, bu kömür yakıtlı enerji santrallerinin Bosna-Hersek'in yanı sıra komşu bölgelerde yaratacağı çevresel ve kamu sağlığı zararlarının önüne geçmesi düşük bir olasılıktır. Bu noktada kirlilik ve iklim değişikliğine dair çarpıcı bir faktör göze çarpmaktadır. Ekonomik fayda yerelde sınırlı kalırken çevreye verilen zarar sınırların ötesine geçmektedir. Bosna-Hersek kirlenmesini yüksek kömür yakıtlı enerji santralleri inşa etmeye devam ettikçe, Hırvatistan, Sırbistan, Arnavutluk ve pek çok başka ülkenin insanları doğrudan etkilenecektir. Hava kirliliği kömür santrallerinin ortaya çıkardığı tek kirlilik çeşidi

de değildir. Bu santrallerin ürettiği atıklar; toprağı, nehirleri ve yeraltı sularını da ağır metallerle kirliletmekte, böylelikle tarım verimliliğini ve bölgede yaşayan canlıların sağlığını olumsuz etkilemektedir (UNEP, 2018).

Enerji üretimi, doğrudan yabancı yatırım ve bütün ekonomik aktivitelerin amacı bir ülkenin GSYİH'sini arttırmak, insanlarına refah getirmektir. Buna rağmen, Birleşmiş Milletler Çevre Programı tahminine göre Bosna-Hersek'teki hava kirliliğı, kayıp çalışma günleri, sağlık masrafları, yakıt masrafları ve kayıp eğitim günleri şeklinde yüzde 21,5'ten fazla GSYİH kaybına neden olmaktadır (UNEP, 2018).

TPP Kostolac B3, Kostolac A1, A2, B1 ve B2'ye ek bir başka Çin finansmanlı kömür yakıtlı enerji santrali yatırımdır ve 350 MW kapasitesi vardır. Sırbistan'daki Tuzla ve Bosna-Hersek'teki Banovići enerji santralleri gibi linyit kullanmaktadır. Proje sadece yeni B3 ünitesinin inşasını değil, aynı zamanda B1 ve B2 ünitelerinin Sırbistan'daki Drmno linyit madeniyle beraber modernizasyonunun yanı sıra, yakınlardaki Tuna Nehri'nde yapılması planlanan bir rıhtım ve demiryolu projesini de içine almaktadır (Bankwatch Network, 2019a).

Tuzla enerji santrali gibi Kostolac da çok yüksek salım değerlerine sahiptir, bu nedenle çevre ve kamu sağlığına oldukça zararlıdır. Modernizasyon süreçlerine ve yeni tasarlanan enerji santrallerinin üretilen MW enerji başına daha az salım yaratıyor olmasına rağmen, kömür kullanımı sebebiyle kömür santralleri enerji üretimi spektrumunun yüksek sera gazı salımı tarafında kalmaktadır. 2018 yılında, Kostolac B Batı Balkanlar'daki kömür santralleri arasındaki en yüksek salım değerlerine (izin verilen sınırdan 14 kat daha fazla) sahip olmuştur (Bankwatch Network, 2019a). Kostolac B santrali Sırbistan'da baca kükürt giderme ekipmanına sahip olan tek santral olmasına rağmen 2020 yılında bireysel SO₂ emisyon sınırlarını 12 kat aşmış, ve ülkenin en büyük SO₂ emisyon kaynağı olmuştur (Bankwatch Network, 2021). Sırbistan'ın kömür pozitif politikaları ve artan hava kirliliğı kamuoyunda negatif etkiler yaratmaktadır. Belgrad'da düzenlenen protestoda eskiyen kömür santralleri ve su sistemleri çevre kirliliğinin sebepleri arasında gösterilirken, aktivistler devleti yabancı yatırımlardan kaynaklı emisyonları görmezden gelmekle suçlamaktadır (Radio Free Europe / Radio Liberty, 2021).

Çin yatırımlarının Slovenya ve Hırvatistan'daki sektörel dağılımını diğer Batı Balkan ülkeleriyle karşılaştırdığımızda ise, Batı Balkanlar'daki yüksek kömür, demiryolu ve madencilik konsantrasyonuna karşılık Slovenya ve Hırvatistan'ın yenilenebilir enerji, eğlence, havacılık, otomotiv ve lojistik sektöründe yatırım aldıkları görülmektedir (Huaxia, 2021; Jukic, 2021; Koharovic, 2019; Mardell, 2021; Matesa, 2022). Sektörel farklılıklar nedeniyle Batı Balkanlar'da, Slovenya ve Hırvatistan'a nazaran daha büyük çevresel hasarlar oluşmuştur. Arnavutluk, Bosna Hersek, Montenegro, Kuzey Makedonya ve Sırbistan gibi Batı Balkan ülkelerinde son dönemde yeşil dönüşümde gelişmeler gözlemlense de bu ülkelerin çevre

politikalarında özellikle şeffaflık ilkesinin yoksunluğundan kaynaklanan ciddi sorunlar gözlemlenmektedir (Vuckovic vd., 2022). Bu çalışmada analiz edilen iki vakadan yola çıkarak kömür santrallerine yapılan yatırımların ev sahibi ülkelerin tercihi olduğu sonucuna varmak makalenin amacı dışındadır. Çalışmamızda cevap bulmayı amaçladığımız soru Çin'in yakın zamana kadar DYY yoluyla negatif iklimsel sonuçlar doğuran bu yatırımlarına devam etmesinin yükselen gücü için ne ifade edeceğidir. Bu bağlamda, Çin'in bilhassa pandemi sonrası attığı adımlar önem kazanmaktadır. Çalışmamızın son bölümünde bu konuya değinilmektedir.

5. Yükselen güç Çin'in iklim liderliği

Çin'in son yıllarda yaptığı bazı politika düzenlemelerinin ardından KYG'nin çevresel politikaları açısından gelişme gösterdiği söylenebilir. 2019 yılının Nisan ayında gerçekleşen İkinci Kuşak-Yol Girişimi Forumu'nda kurulan Kuşak-Yol Girişimi Uluslararası Yeşil Kalkınma Koalisyonu (BRIGC) buna örnek olabilir. Bu koalisyon, 26 BM üyesi devletin Çevre Bakanlıkları dahil olmak üzere 134 partnere sahip olup sürdürülebilir kalkınma için açık, kapsayıcı ve gönüllü bir uluslararası ağ oluşturmayı amaçlamaktadır. Odaklandığı alanlar özellikle politika koordinasyonu, altyapı, ticaret, finansal entegrasyon ve kültür alışverişidir (UNEP, 2021). Bununla birlikte Çin, Temmuz 2021'de "Dış Yatırım ve İş Birliği için Yeşil Kalkınma Prensipleri" dosyasını yayınlamıştır: Bu dosya, daha önce yayınlanmış raporlardan üç farklı noktada ayrılmaktadır: Ev sahibi ülkenin kuralları yerine "uluslararası çevresel kuralları ve standartları" vurgulamaktadır; uluslararası konsolide edilmiş prensiplerinin üzerine kurulmuştur; yalnızca çevre ve atık korumayla sınırlı kalmayıp iklim ve biyo-çeşitlilik tedbirlerini de kapsamaktadır (Wang ve Tang, 2021). Daha sonra Kasım 2021'de Çin, "2030'dan Önce Karbon Emisyonlarını Zirveye Çıkarma Hareket Planını" yayınlamıştır. 2060 yılı itibarıyla karbon nötr olmayı öngören bu planın kapsamı içinde yer alan 10 önemli hedeften bazıları "yeşil ve düşük karbonlu enerjiye dönüşüm", "döngüsel ekonomiye geçiş", "yeşil ve düşük karbonlu teknolojiyi geliştirmedir" (Huld, 2021). Temmuz 2021'de yayınlanan prensipleri tamamlayıcı nitelikte olan "Dış Yatırım, İşbirliği ve İnşaat Projelerinin Ekolojik ve Çevresel Korunması Prensipleri" adlı dosya, Şubat 2022'de Çin tarafından yayınlanmıştır. Bu prensipler ile KYG özelinde enerji, ulaşım ve madencilik alanları başta olmak üzere hayata geçirilmekte olan projelerin çevresel risklerini azaltmak amaçlanmaktadır (Nedopil vd., 2022). Son olarak, 28 Mart 2022'de Çin hükümeti "Kuşak-Yol Girişiminde Yeşil Kalkınmanın Ortak Uygulanması Hakkında Görüşler" adı altında önemli bir politika belgesi yayınlamıştır. Bu belge, KYG kapsamında hiçbir kömür santralinin yapılmayacağını temin ederken bundan çok daha kapsamlı olarak ulaşım, endüstri, üretim, finans gibi alanlarda "yeşil altyapı projelerinin" çerçevesinde bir politika

planıdır. Bu belge aynı zamanda KYG’de Paris Anlaşması’nın uygulanmasına mutlak taahhüt vermesi açısından önemlidir (De Boer vd., 2022). Bütün bu gelişmeler ışığında, Çin’in yenilenebilir enerji teknolojileri dahil olmak üzere KYG’deki birçok alanda AB ile uyumlu stratejiler geliştirdiği söylenebilir.

Çin’in yurt dışında yeni kömür santralleri inşa etmeme kararı Batı Balkanlar’daki yatırımlarını da doğrudan etkileyecektir. Xi Jinping’in Eylül 2021’de yaptığı açıklamada Çin’in geliştirmekte olan ülkelerin yeşil ve düşük karbonlu enerjiye geçişini desteklemeyi hedeflediğini belirtmiştir (Ni ve Sullivan, 2021). Bu kararın Çin içindeki yatırımları etkilemediğini belirtmek gerekir; ancak yerel kömür tüketimi artışının 2021-2025 yılları arasında kontrol altına alınmasını, ardından da azaltılmasını öngören ayrı bir hedef bulunmaktadır (Yifan, 2021). Çin’in bu stratejik kararının Batı Balkanlar’da planlanmış olan kömür santrallerine nasıl yansyacağı henüz tam belli olmamakla beraber, Bosna-Hersek’te inşa edilmesi planlanan Ugljevik III kömür santralinin finansmanı Çin bankaları tarafından reddedilmiştir (Prtoric, 2022).

Çin’in bu strateji değişikliğinin DYY’lerinin doğasını değiştirmesi beklenebilir. Halihazırda Çin Batı Balkanlar’da çeşitli yenilenebilir enerji yatırımları yapmaya başlamıştır. Çin şirketi Powerchina, Bosna-Hersek’te 84 megavat kapasiteli ülkenin en büyük yenilenebilir enerji kaynağı olacak Iovik rüzgar santralinin inşaatına başlamıştır (Sarajevo Times, 2021). Sırbistan 2040 yılına kadar yenilenebilir enerjinin payını yüzde 40’a çıkarma hedefi çerçevesinde yeni yatırımları yeni yasalar aracılığıyla destekleyeceğini açıklamıştır (Spasić, 2021) ve Sırbistan Madencilik ve Enerji Bakanı Çinli inşaat şirketi Sinomach ile yapılan bir toplantıda büyük inşaat ve yenilenebilir enerji projelerinde çalışan şirketlerin yatırımlarının “memnuniyetle karşılandığını” belirtmiştir (Prtoric, 2022).

Çin’in Batı Balkanlar’daki kömür yatırımlarının AB Yeşil Mutabakatı ile ters düştüğünü göz önüne aldığımızda Çin’in stratejik değişiminin AB’nin yeşil enerji dönüşümü ile uyumu dikkat çekicidir. Aynı zamanda 2020 yılında Sofya’da düzenlenen zirvede Batı Balkan ülkelerinin AB ile sosyo-ekonomik uyumunu desteklemeyi hedefleyen bazı kararlar alınmıştır (European Commission, 2020b). Bu kararlardan biri Batı Balkanlar’da AB’nin 2050 yılında karbon nötr olma hedefi ve diğer iklim hedeflerini içeren bir “Yeşil Ajanda” belirlenmesidir (European Commission, 2021). Dolayısıyla, Çin’in Batı Balkanlar için AB’nin hedefleri ile daha uyumlu bir alternatif olmaya devam ettiğini söylemek mümkündür.

6. Sonuç

Bu çalışmaya ilham veren önemli kaynaklardan biri olan *Adam Smith Pekin'de* eseriyle Giovanni Arrighi, yükselen bir güç olarak Çin'in hegemon potansiyeli ile ilgili önemli öngörülerde bulunduğu gibi, Çin'in küresel etkisinin bağlı olacağı önemli değişkenlere de işaret etmiştir. Çalışmamızın başında da bahsedilen, Arrighi'nin (2008: 388) bu kitabındaki son sözlerinde “Çin ya da Hindistan nüfusunun bir çeyreklik kısmı bile ABD'nin üretim ve tüketim tarzına göre davransa, hem kendilerinin hem de başka herkesin mahvına neden olurlar” uyarısında bulunmuş; ama yine de dönemin Çin politikaları ile ilgili ihtiyatlı iyimser bir tablo çizmiştir:

Bu konuda da ÇHC'nin yeni yönetimi, kendi öncellerine kıyasla, enerji-yoğun ekonomik büyümenin yarattığı çevre sorunlarına karşı daha bir duyarlılık göstermektedir. Özel olarak çevrenin korunmasına odaklanan “model kentler” kurulmuş, geniş toprak parçaları ağaçlandırılmış, 2006-2010 arası için öngörülen Beş Yıllık Plan ekonominin enerji kullanma yoğunluğunda yüzde 20'lik bir azalmayı kendisine hedef olarak belirlemiş ve bu amaç doğrultusunda çok kapsamlı bir sanayi politikası saptanıp 399 alt sanayi sektörü yasaklanmış, 190 kadarına da kısıtlama getirilmiştir. Yine de bu ve diğer önlemlerin, gelecek on beş yılda 300 milyon ya da daha fazla sayıda insan kırlardan kentlere (kentlerde sayısı giderek artan motorlu taşıtlar artık bisiklete hayat hakkı tanımamaktadır) göç ettiği takdirde (ki, beklentiler bu yöndedir), bıçak sırtındaki ekolojik dengeyi nasıl restore edebileceği belli değildir (Arrighi, 2008: 388).

Adam Smith Pekin'de'nin yayınlanmasının üzerinden tam olarak da on beş yıl geçmişken, Arrighi'nin bahsettiği “bıçak sırtındaki ekolojik dengeyi restore etme” sorununu Çin'in ulusal ve küresel boyutta nasıl idare edeceği küresel bir güç olarak dünya düzenindeki yerini belirlemede önemli bir rol oynayacaktır. Bu bağlamda, Çin'in 2060'a kadar karbon salımını sıfıra indirmeyi hedeflediğini bildirmesi ekonomik büyüme stratejisinde de muazzam bir yapısal değişikliğe gitmeye gönüllü olduğu izlenimini vermiştir; fakat Çin'in “temiz enerji süper gücü” (Araya, 2018) olma planının inandırıcılığı yine de tartışılmaya devam eden bir konudur (Zhao, 2020; Yu, 2007; Sun, 2016; Springer vd., 2021). Her ne kadar 2020'de COVID-19 pandemisiyle ivme kazanan fosil yakıttan kaçınma eğilimi sonucunda ilk defa Çin'in KYG enerji yatırımlarının büyük kısmını yenilebilir enerji oluşturmuş olsa da (Shepherd, 2021), Çin'in yeşil yatırımlarını “yeşil aklama” olarak niteleyen kesim için (Carragher, 2021) Xi Jinping'in Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 75. oturumunda verdiği 2060'ya kadar karbon nötr olma sözü (Sengupta, 2020) yeterli olmamıştır. Bu hedefe ulaşma yolunda atılan adımlarla ilgili şeffaf bir şekilde bilgi

paylaşılması iklim konusunda Çin'in yapıcı bir küresel aktör olması konusunda şüphelere yol açmıştır (Bourke, 2021). Bu alanda Çin'in ikna edici adımlar atması hegemonik güç olma yolunda belirleyici bir faktör olacaktır.

Elbette birkaç vaka analizi üzerinden Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarının ev sahibi ülkelerde iyi ya da kötü etkisi olduğu gibi genel bir sonuca varmak ampirik olarak mümkün değildir. Çin doğrudan yabancı yatırımları aynı ülkede dahi farklı sektörlerde farklı sonuçlara yol açabilmekte, ekonomik olarak büyümeye yardımcı olurken çevresel olarak sorunlar yaratabilmektedir. Bu çalışmanın amacı da Çin'in pragmatik kararlarınınin DYY'lerine olan etkilerini incelemek ve bunun potansiyel bir hegemonya için ne anlama gelebileceğine ışık tutmaktır. Çalışmamız her ne kadar Çin DYY'lerinin etkilerinin bölgeden bölgeye farklılık göstermesinden yola çıkarak Batı Balkanlar'daki çevresel etkilerin endişe verici noktalarını belirlemiş olsa da, değişmeyen bir sonuç Çin'in dünyanın her köşesinde etkinliğini artırdığı ve artırmaya devam edeceğidir.

Bu çalışmayı kaleme almaya başladığımız 2020 yılı kuşkusuz tarihe dünyanın en güçlü salgınlarından birinin ortaya çıktığı yıl olarak geçecektir. Her ne kadar Wuhan'da başlayarak kısa sürede dünyanın geri kalanına yayılan COVID-19'un Çin'in yükselişi üzerindeki etkisiyle ilgili konuşmak için hala erken olsa da, Çin'in pragmatik manevralarla krizi fırsata çevirmek için elindeki tüm imkanları kullandığını söylemek mümkündür. Pandemi sonrası dünyada Çin'in uzun süredir üzerinde çalıştığı yapay zekâ yatırımlarıyla, hem ekonomik hem de askeri gücünü artırarak ve daha önce bahsi geçen yumuşak gücünü de kullanarak Arrighi'nin öngördüğü tablodaki yerini alırken bu değişimin küresel etkisi kapitalist sistemin geleceği için de belirleyici olacaktır.

Kaynaklar

- AL-AMARI, N., FU, L., GARCIA, N., MAK, R., MCGILL, C., REYNOLDS, A., ve VINZE, L. (2012), "Environmental Impacts of China Outward Foreign Direct Investment: Case Studies in Latin America, Mongolia, Myanmar, and Zambia", http://oaktrust.library.tamu.edu/bitstream/handle/1969.1/152080/Final%20Bush%20School%20Report_2012.pdf?sequence=1. Erişim 6 Mayıs 2022.
- ALFARO, L. (2003), "Foreign Direct Investment and Growth: Does the Sector Matter?", Working Paper, Harvard Business School, Harvard. <http://www.grips.ac.jp/teacher/oono/hp/docu01/paper14.pdf>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- ALIYU, M. (2005), "Foreign Direct Investment and the Environment: Pollution Haven Hypothesis Revisited", *Eighth Annual Conference on Global Economic Analysis*, Lübeck, Almanya.
- ANTWEILER, W., COPELAND, B., ve TAYLOR, M. (2001), "Is Free Trade Good for the Environment?", *The American Economic Review*, 91-4, 877-908.
- ARAYA, D. (2018), "China's Belt and Road Initiative is poised to transform the clean energy industry", <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2018/11/27/chinas-belt-and-road-initiative-is-poised-to-transform-the-clean-energy-industry/>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- ARRIGHI, G. (2008), *Adam Smith Pekin'de: 21. Yüzyılın Soykütüğü*. Çeviren İbrahim Yıldız, Yordam Kitap, İstanbul.
- ARRIGHI, G. (1994), *The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times*. Verso, New York.
- AYODELE, T., ve SOTOLA, O. (2014), "China in Africa: An Evaluation of Chinese Investment", *IPPA Working Paper Series 2014*. https://www.ippanigeria.org/articles/China%20Africa%20relation_Workingpaper_final.pdf. Erişim 6 Mayıs 2022.
- BALKAN ENERGY PROSPECT. (2020), "WB6 Coal Mines", <https://wb6energyprospect.com/maps.php?map=1>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- BANKWATCH NETWORK. (2014), "Western Balkans: 'Cheap' Lignite Plants Built Now Will Cost Heavily Later", <http://bankwatch.org/sites/default/files/briefing-WesternBalkans-Coal-24Jan2014.pdf>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- BANKWATCH NETWORK. (2019a), "Kostolac B3 Lignite Power Plant, Serbia", <https://bankwatch.org/project/kostolac-lignite-power-plant-serbia>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- BANKWATCH NETWORK. (2019b), "Tuzla 7 Lignite Power Plant, Bosnia and Herzegovina", <https://bankwatch.org/project/tuzla-7-lignite-power-plant-bosnia-and-Herzegovina-2>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- BANKWATCH NETWORK. (2021), "Comply or Close", <https://www.complyorclose.org/wp-content/uploads/2021/09/En-COMPLY-OR-CLOSE-web.pdf>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- BARKIN, N., ve VASOVIC, A. (2018), "Chinese 'Highway to Nowhere' Haunts Montenegro", <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-europe-montenegro-insi/chinese-highway-to-nowhere-haunts-montenegro-idUSKBN1K60QX>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- BAUEROVA, L. (2015), "Europe's Coal Curtain Is Complicating the Climate Fight", <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-12-01/as-climate-talks-start-a-new-coal-curtain-is-dividing-europe>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- BBC News. (2019), "EU Blocks Albania and North Macedonia Membership Bids", <https://www.bbc.com/news/world-europe-50100201>. Erişim 6 Mayıs 2022.

- BIRD, J., LEBRAND, M., ve VENABLES, A.J. (2019), “The Belt and Road Initiative : Reshaping Economic Geography in Central Asia?”, *World Bank Policy Research Working Paper No. 8807*. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/31536>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- BU GLOBAL DEVELOPMENT POLICY CENTER. (2021), “Risks to Global Biodiversity and Indigenous Lands from China’s Overseas Development Finance”, <https://www.bu.edu/gdp/2021/09/20/risks-to-global-biodiversity-and-indigenous-lands-from-chinas-overseas-development-finance/>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- CARRAGHER, A. (2021), “The EU’s Green Agenda for the Western Balkans Packs a Risky Geopolitical Agenda”, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/84879>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- THE CENTER FOR ECOLOGY AND ENERGY TUZLA. (2013), “Health Impacts of Coal Fired Power Generation in Tuzla”, <http://ekologija.ba/wp-content/uploads/2017/06/Health-Impacts-of-Coal-Fired-Power-Generation-in-Tuzla.pdf>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- CHEN, M., ve LIN, C. (2018), “Foreign Investment Across the Belt and Road: Patterns, Determinants and Effects”, *World Bank Policy Research Working Paper 8607*. <http://documents.worldbank.org/curated/en/394671539175518256/pdf/WPS8607.pdf>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- CHRISTIANSEN, T., ve MAHER, R. (2017), “The Rise of China—Challenges and Opportunities for the European Union”, *Asia Europe Journal*, 15-2, 121-131.
- DE BOER, D., WANG, C., ve DANTING, F. (2022), “China’s Government Clarifies its Vision for a Green Belt and Road Initiative”, *China Council for International Cooperation on Environment and Development*. <https://cciced.eco/environmental-industries/chinas-government-clarifies-its-vision-for-a-green-belt-and-road-initiative/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- DE MELLO JR, L. R. (1999), “Foreign Direct Investment-Led Growth: Evidence From Time Series And Panel Data”, *Oxford Economic Papers*, 51-1, 133-151.
- DENYER, S. (2018), “China Sets Up New Foreign Aid Agency to Better Project Influence Abroad”, *The Washington Post*, 13 Mart 2018. https://www.washingtonpost.com/world/china-promotes-foreign-aid-bolsters-environment-ministry-in-government-shake-up/2018/03/13/d3c26d94-267a-11e8-ab19-06a445a08c94_story.html. Erişim 6 Mayıs 2022.
- DOBSON, W., ve MASSON, P. (2009), “Will the Renminbi Become a World Currency?”, *China Economic Review*, 20-1,124-135.
- DOKU, I., AKUMA, J. ve OWUSU-AFRIYIE, J. (2017), “Effect of Chinese Foreign Direct Investment on Economic Growth in Africa”, *Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies*, 10-3, 162-171.
- DONOU-ADONSOU, F., ve LIM, S. (2018), “On the Importance of Chinese Investment in Africa”, *Review of Development Finance*, 8, 63-73.
- EUROPEAN COMMISSION. (2019), “A European Green Deal”, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en. Erişim 6 Mayıs 2022.
- EUROPEAN COMMISSION. (2020a), “The European Green Deal Investment Plan and Just Transition Mechanism Explained”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_24. Erişim 5 Mayıs 2022.
- EUROPEAN COMMISSION. (2020b), “Western Balkans Summit in Sofia: Important Steps Taken to Advance Regional Cooperation to Boost Socio-Economic Recovery and Convergence with the EU”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2051. Erişim 1 Mayıs 2022.

- EUROPEAN COMMISSION. (2021), "Implementing A Green Agenda For the Western Balkans", https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2021-10/factsheet_wb_green_agenda_en.pdf. Erişim 1 Mayıs 2022.
- EUROPEAN PARLIAMENT. (2021), "Fact Sheets on the European Union: The Western Balkans", <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/168/the-western-balkans>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- EUROPEAN PARLIAMENT THINK TANK. (2018), "China, the 16+1 format and the EU", [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2018\)625173](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2018)625173). Erişim 5 Mayıs 2022.
- EUROSTAT. (2021), "China-EU - International Trade in Goods Statistics", https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics. Erişim 5 Mayıs 2022.
- GLOBAL ENERGY MONITOR. (2022), "Banovici Power Station", https://www.gem.wiki/Banovici_power_station. Erişim: 3 Mayıs 2022.
- GÜREL, B., ve TAYLAN, E. (2019), "Critique of The Critics of Giovanni Arrighi's Adam Smith in Beijing", *Alternatif Politika* 11-2, 430-447.
- HAYALI, A. (2014), "Is FDI Beneis FDI Beneficial for Development In Any Case: An Empirical Comparison Between Greenfield and Brownfield Investments", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 15-1, 15-30.
- HILLMAN, J. E., ve MCCALPIN, M. (2019), "Will China's '16+1' Format Divide Europe?", <https://www.csis.org/analysis/will-chinas-161-format-divide-europe>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- HULD, A. (2021), "Understanding China's Action Plan for Reaching Peak Carbon Emissions by 2030", <https://www.china-briefing.com/news/china-carbon-emissions-understanding-peak-emissions-action-plan/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- JUKIC, L. I. (2021), "After Pelješac, China and Croatia Eye a New Bridge Project", <https://chinaobservers.eu/after-peljesac-china-and-croatia-eye-a-new-bridge-project/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- KOHAROVIC, N. (2019), "Croatia, China Hitting the Fast Lane of Cooperation", http://www.chinatoday.com.cn/ctenglish/2018/ii/201904/t20190429_800166589.html. Erişim 5 Mayıs 2022.
- KOKKALIS, P., ve CRAMON, V. (2019), "Coal Pollution in the Western Balkans is a European Problem", <https://www.euractiv.com/section/energy/opinion/coal-pollution-in-the-western-balkans-is-a-european-problem/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- LAU, S. (2021), "Lithuania Pulls Out of China's '17+1' Bloc in Eastern Europe", <https://www.politico.eu/article/lithuania-pulls-out-china-17-1-bloc-eastern-central-europe-foreign-minister-gabrielius-landsbergis/>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- LI X., ve LIU, X. (2005), "Foreign Direct Investment and Economic Growth: An Increasingly Endogenous Relationship", *World Development*, 33-3, 393-407.
- LINDEN, R. H., ve İREPOĞLU, Y. (2013) "Turkey and the Balkans: New Forms of Political Community?", *Turkish Studies*, 14-2, 229-255.
- LOSOS, E. C., PFAFF, A., OLANDER, L. P., MASON, S., ve MORGAN, S. (2019), "Reducing Environmental Risks from Belt and Road Initiative Investments in Transportation Infrastructure", *Policy Research Working Paper No. WPS 8718*, Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/700631548446492003/Reducing-Environmental-Risks-from-Belt-and-Road-Initiative-Investments-in-Transportation-Infrastructure>. Erişim 6 Mayıs 2022.

- MALISZEWSKA, M., VAN DER MENSBRUGGHE, D. (2019), “The Belt and Road Initiative: Economic, Poverty and Environmental Impacts”, *Policy Research Working Paper No. WPS 8814*, Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/126471554923176405/The-Belt-and-Road-Initiative-Economic-Poverty-and-Environmental-Impacts>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- MARDELL, J. (2021), “China's Economic Footprint in the Western Balkans”, <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/our-projects/germany-and-asia/news/asia-policy-brief-chinas-economic-footprint-in-the-western-balkans/>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- MASTRO, O. S. (2019) “The Stealth Superpower. How China Hid Its Global Ambitions?”, *Foreign Affairs*, Ocak/Şubat, 2019. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/china-Plan-rule-asia>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- MATESA, Z. (2022), “China-Croatia Ties Have Rapidly Flourished”, <https://www.chinadaily.com.cn/a/202202/28/WS621c21d3a310cdd39bc892ff.html>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- MUTLU, N. (2021), “Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) Projelerinin İncelenmesi; Türkiye İçin Öneriler”, *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5-2, 129-15.
- NAUGHTON, B. J. (2018), *The Chinese Economy: Adaptation and Growth*. MIT Press, Cambridge.
- NEDOPIŁ, C., DE BOER, D., ve DANTING, F. (2022), “Understanding China’s Latest Guidelines for Greening the Belt and Road”, <https://chinadialogue.net/en/business/understanding-chinas-latest-guidelines-for-greening-the-belt-and-road/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- NEXON, D. H., ve NEUMANN, I. B. (2017), “Hegemonic-Order Theory: A Field-Theoretic Account”, *European Journal of International Relations*, 24- 3, 662-686.
- NI, V., ve SULLIVAN, H. (2021), “‘Big Line in the Sand’: China Promises No New Coal-Fired Power Projects Abroad”, <https://www.theguardian.com/world/2021/sep/22/china-climate-no-new-coal-fired-power-projects-abroad-xi-jinping>. Erişim: 1 Mayıs 2022.
- OKTAY, F. (2017), *Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- O’NEILL, D.C. (2014), “Risky Business: The Political Economy of Chinese Investment in Kazakhstan”, *Journal of Eurasian Studies*, 5-2, 145-156.
- ÖNİŞ, Z., ve KUTLAY, M. (2019), “Global Shifts and the Limits of the EU’s Transformative Power in the European Periphery: Comparative Perspectives from Hungary and Turkey”, *Government and Opposition*, 54-2, 226-253.
- ÖZÇELİK, E. ve ÖZVEREN, E. (2006), “An Institutional Perspective on the Future of the Capitalist World-Economy”, *Journal of Economic Issues*, 40-2, 413-20.
- ÖZVEREN, E. (2007), “Where Disciplinary Boundaries Blur: The Environmental Dimension of Institutional Economics”, *Economics and the Social Sciences: Boundaries, Interaction and Integration*, Der. S. Ioannides ve K. Nielsen, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 185-214.
- PAVLICEVIC, D. (2018), “‘China Threat’ and ‘China Opportunity’: Politics of Dreams and Fears in China-Central and Eastern European Relations”, *Journal of Contemporary China*, 27-113, 688-702.
- PERLEZ, J. (2017), “Xi Jinping Pushes China’s Rise Despite Friction and Fear”, *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2017/10/22/world/asia/china-xi-jinping-global-power.html>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- PRTORIC, J. (2022), “China’s Pledge to End Overseas Coal Support Yields Mixed Results in Serbia and Bosnia”. <https://chinadialogue.net/en/energy/chinas-overseas-coal-pledge-yields-mixed-results-in-serbia-and-bosnia/>. Erişim 5 Mayıs 2022.

- RADIO FREE EUROPE/ RADIO LIBERTY. (2020), "Protesters In Bosnian Capital Hold Rally Over Choking Air Pollution", <https://www.rferl.org/a/protesters-in-bosnian-capital-hold-rally-over-choking-air-pollution/30388411.html>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- RADIO FREE EUROPE/ RADIO LIBERTY. (2021), "Protesters Rally In Belgrade To Call For Action On Environment", <https://www.rferl.org/a/serbia-protest-environment-coal-balkans-pollution-belgrade/31197067.html>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- RAY, R. (2021), "Rhetoric, Meet Reality: How to Green the Belt and Road Initiative", <https://chinadialogue.net/en/business/rhetoric-meet-reality-how-to-green-the-belt-and-road-initiative/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- REUTERS. (2021), "EU unveils plan to cut dependency on China, others", <https://www.reuters.com/world/china/eu-unveils-plan-cut-dependency-china-others-2021-05-05/>. Erişim 28 Haziran 2022.
- ROGELJA, I. (2020), "Why the Balkans is Struggling to Kick Coal", <https://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/11969-Why-the-Balkans-is-struggling-to-kick-coal>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- SARAJEVO TIMES. (2021), "Construction of the Ivovik Wind Farm Has Begun", <https://sarajevotimes.com/construction-of-the-ivovik-wind-farm-has-begun/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- SCOTT, J. ve WILKINSON R. (2013), "China Threat? Evidence from the WTO", *Journal of World Trade*, 47-4, 761-782.
- SECRIERU, S. (2020), "Russia in the Western Balkans", <https://www.iss.europa.eu/content/russia-western-balkans>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- SEDELMEIER, U. ve AVERY, G. (2018), "EU Enlargement and Wider Europe", *The European Union: How Does it Work?* Der. D. Kenealy, J. Peterson ve R. Corbett, Oxford University Press, Glasgow, 167-192.
- SENGUPTA, S. (2020), "China, in Pointed Message to U.S., Tightens Its Climate Targets", <https://www.nytimes.com/2020/09/22/climate/china-emissions.html>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- SHAHRIAR, S., KEA, S., ve QIAN, L. (2019), "Determinants of China's Outward Foreign Direct Investment in the Belt & Road Economies: A Gravity Model Approach", *International Journal of Emerging Markets*, 15-3, 427-445.
- SHEPHERD, C., (2021), "China Pours Money into Green Belt and Road Projects", <https://www.ft.com/content/8ec30baf-69e9-4d73-aa25-13668dcb659f>. Erişim 6 Mayıs 2022.
- SJÖHOLM, F. (1998), "Technology Gap, Competition and Spillovers from Direct Foreign Investment: Evidence from Establishment Data", *Journal of Development Studies*, 36-1, 53-73.
- SONG, L., ve PAVLICEVIC, D. (2019), "A Case of China and Central Eastern Europe Cooperation Framework", *Chinese Political Science Review*, 4-403, 277-302.
- SPASIC, V. (2021). "Serbia to Double Share of Renewable Energy, Reach 40% by 2040- Minister", <https://balkangreenenergynews.com/serbia-to-double-share-of-renewable-energy-reach-40-by-2040-minister/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- SPRINGER, C. H., STERN, N., XIE, C., ve SOLHEIM, E. (2021), "Ask the Experts: Can China Become a Global Green Leader?", <https://blogs.lse.ac.uk/cff/2021/11/01/ask-the-experts-can-china-become-a-global-green-leader/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- SUN, Y. (2016), "The Changing Role of China in Global Environmental Governance", *Rising Powers Quarterly*, 1-1, 43-53.

- UNEP. (2018), “Coming Up for Clean Air in Bosnia and Herzegovina”, <https://www.unenvironment.org/news-and-stories/story/coming-clean-air-bosnia-and-herzegovina>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- UNEP. (2021), “The Belt and Road Initiative International Green Development Coalition (BRIGC)”, <https://www.unep.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/belt-and-road-initiative-international-green>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- VANGELI, A. (2017), “China's Engagement with the Sixteen Countries of Central, East and Southeast Europe under the Belt and Road Initiative”, *China & World Economy*, 25, 101-124.
- VANGELI, A., ve PAVLICEVIC, D. (2019), “Introduction: New perspectives on China – Central and Eastern Europe Relations”, *Asia Europe Journal*, 17, 361–368.
- VUCKOVIC, J. S., PIKSIADES, D., TRIFUNOVIC, I. (2022), “Governmental Investment in the Environmental Economy in the Western Balkans”, *The European Journal of Applied Economics*, 19-1, 121-136.
- WALLERSTEIN, I. (1984), *The Politics of the World-Economy: The States, the Movements and the Civilizations*, Cambridge University Press, Cambridge.
- WANG, B. (2012), “Upgrading China's Economy through Outward Foreign Direct Investment”, *Rebalancing and Sustaining Growth in China*, Der. H. McKay ve L. Song, ANU Press, Canberra, 149-174.
- WANG, Y., ve ZADEK, S. (2016), “Sustainability Impacts of Chinese Outward Direct Investment: A Review of The Literature”, <https://www.iisd.org/publications/report/sustainability-impacts-chinese-outward-direct-investment-review-literature>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- WANG, F., LIU, J., ve SU, C. (2017), “Outward Foreign Direct Investment and Export Performance in China”, *Canadian Public Policy*, 43-S2, S72-S87.
- WANG, C. N., ve TANG, Y. (2021), “Interpretation of the “Green Development Guidelines for Foreign Investment and Cooperation”, <https://greenfdc.org/interpretation-of-the-green-development-guidelines-for-foreign-investment-and-cooperation/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- WENBIN, H. ve WILKES, A. (2011). “Analysis of China's Overseas Investment Policies”, *Center for International Forestry Research Working Paper*. <http://www.jstor.org/stable/resrep02313.1>. Erişim 5 Mayıs, 2022.
- WORLD BANK. (2018), “Belt and Road Initiative”, <https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/brief/belt-and-road-initiative>. Erişim 5 Mayıs, 2022.
- WU, Y. (2019), “The Impact of Corruption on Chinese OFDI—Based on the Binary Marginal Perspective”, *Modern Economy* 10, 1671-1683.
- XIE, F., ve ZHANG, B. (2021), “Impact of China's Outward Foreign Direct Investment on Green Total Factor Productivity in "Belt and Road" Participating Countries: A Perspective of Institutional Distance”, *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 4704-4715.
- XING, Y. ve KOLSTAD, C. D. (2002), “Do Lax Environmental Regulations Attract Foreign Investment?”, *Environmental and Resource Economics*, 21, 1–22.
- XINHUANET. (2021), “Interview: Slovenian Economy Minister Sees Enormous Potential for Cooperation with China”, http://www.news.cn/english/2021-11/05/c_1310292565.htm. Erişim 6 Mayıs 2022.
- YIFAN, J. (2021), “China at COP26: Coal, 1.5C and Short-term Actions”, <https://chinadialogue.net/en/climate/coal-1-5c-and-short-term-actions-china-at-cop26/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- YU, H., (2007), “International Institutions and Transformation of China's Decision-making on Climate Change Policy”, *The Chinese Journal of International Politics*, 1-4, 497–523.

- ZENELI, V. (2019), “China in the Balkans”, <https://www.theglobalist.com/balkans-china-fdi-belt-and-road-eu/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- ZENELI, V. ve NECHEV, Z. (2019), “Western Balkans: Europe’s Front Yard”, <https://www.theglobalist.com/western-balkans-european-union-enlargement-albania-north-macedonia/>. Erişim 5 Mayıs 2022.
- ZENGLEIN, M. J. (2020), “Mapping and Recalibrating Europe’s Economic Interdependence with China”, <https://merics.org/en/report/mapping-and-recalibrating-europes-economic-interdependence-china#:~:text=A%20sample%20of%2025%20EU,has%20revealed%20mutual%20economic%20dependencies.> Erişim 5 Mayıs 2022.
- ZHAO, X., (2020), “Back to the Future: Can Chinese Doubling Down and American Muddling Through Fulfill 21st Century Needs for Environmental Governance?”, *Environmental Policy and Governance*, 30-2, 59-70.
- ZHUANG, Y., YANG, S., RAZZAQ, A., ve KHAN, Z. (2021), “Environmental Impact of Infrastructure-Led Chinese Outward FDI, Tourism Development and Technology Innovation: A Regional Country Analysis”, *Journal of Environmental Planning and Management*, 1-33. DOI: 10.1080/09640568.2021.1989672.

Extended summary

Rising Power China's Foreign Direct Investments in the Western Balkans

Abstract

This study focuses on the role played by China's energy and infrastructure investments in the Western Balkans in its hegemonic rise, and the impact of this rise on the global climate agenda. In this context, in this article, which draws its theoretical framework inspired by Giovanni Arrighi's *Adam Smith in Beijing*, the effects of foreign direct investment (FDI) and especially FDI in the Western Balkans that can be considered as a reflex to expand China's power in the world system are examined. Focusing on the examples of Serbia, and Bosnia and Herzegovina in the Western Balkans -- the region with the highest air pollution rate in Europe -- our study highlights the pragmatic strategy changes in the field of FDI, which gained momentum after the start of the pandemic, by analyzing the path China had taken in these countries until recently. Considering China's climate leadership and green investments, as well as the conditions brought by the COVID-19 pandemic, the possibilities for China's position in this changing global order are discussed.

Key words: China, foreign direct investment, hegemonic rise, Western Balkans, climate leadership, green investment

JEL codes: F01, F02, F21, N15, Q53

Giovanni Arrighi, in his seminal work *Adam Smith in Beijing: Lineages of the 21st Century*, made significant predictions about the potential of China replacing the United States as a hegemon. Taking on board Arrighi's (2007) theoretical framework, this study looks at the socioeconomic and environmental impact of China's foreign direct investment (FDI) in the Western Balkans to make sense of its strategy towards becoming a global power.

Western Balkans (along with Poland and Czechia) have the highest air pollution rates in Europe. There are various causes of this extreme pollution, such as high usage of wood and coal stoves in the Balkans, and more importantly usage of coal in the energy mix of Balkan and Eastern European states. Coal is a relatively cheaper energy source especially for countries with coal mines (mainly lower quality lignite) like Serbia, Montenegro and Bosnia and Herzegovina (Balkan Energy Prospect, 2020). This article particularly focuses on the projects in the coal fired power plants to be built by Chinese companies in Tuzla and Banovići, Bosnia and Herzegovina. The problem with the Tuzla power plant is its conflicting nature with the European environmental standards and the Green Deal, with extremely high greenhouse gas emissions. According to the governmental plans, the new Tuzla 7 power plant with a capacity of 450 MW is being built to replace two older ones Tuzla units 3 and 4 with the total capacity of 310 MW in 2023 while units 5 and 6

will continue operating (Bankwatch Network, 2019b). TPP Kostolac B3 is another Chinese funded coal fired power plant investment that is an addition to Kostolac A1, A2, B1 and B2. It has a 350 MW capacity and runs on lignite like Tuzla and Banovići power plants. The project involves not only construction of the new B3 unit, but also modernization of B1 and B2 along with the Drmno lignite mine, a dock and railroad project in the nearby Danube River (Bankwatch Network, 2019a). Just like the Tuzla power plant, Kostolac also has very high emission rates and thus is detrimental for the environment and public health. Even though modernization processes and newly designed power plants are more emission efficient per MW energy produced, they still lay on the greenhouse gas emission heavy side of energy production due to coal usage. In 2018, Kostolac B had the highest emission rates along coal plants in Western Balkans, with having 14 times more emissions than the allowed limit (Bankwatch Network, 2019a).

Nevertheless, it is also argued that after some policy arrangements made by China in recent years, the Belt and Road Initiative (BRI) has made progress in terms of environmental policies. An example of this is the Belt-Road Initiative International Coalition for Green Development (BRIGC), which was established at the Second Belt-Road Initiative Forum in April 2019. China's more recent decision not to build new coal power plants abroad will also directly affect its investments in the Western Balkans. In September 2021, Xi Jinping stated that China aims to support the transition of developing countries to green and low-carbon energy (Ni and Sullivan, 2021). It should be noted that this decision did not affect investments within China; however, there is a separate target that envisages controlling and then reducing the increase in domestic coal consumption between 2021-2025 (Yifan, 2021). Although it is not yet clear how this strategic decision of China will affect the coal plants planned in the Western Balkans, the financing of the Ugljevik III coal plant planned to be built in Bosnia-Herzegovina was rejected by the Chinese banks (Prtoric, 2022). Such a strategy change by China can be expected to change the nature of its FDI's as well.

Considering that China's coal investments in the Western Balkans conflict with the EU Green Deal, it is remarkable that China's strategic change is compatible with the EU's green energy transformation. At the same time, at the summit held in Sofia in 2020, some decisions were taken to support the socio-economic integration of the Western Balkan countries with the EU (European Commission, 2020b). One of these decisions is the determination of a "Green Agenda" in the Western Balkans, which includes the EU's goal of becoming carbon neutral by 2050 and other climate targets (European Commission, 2021). Therefore, it is possible to say that China continues to be an alternative that is more compatible with the EU's objectives for the Western Balkans.

China's declaration that it aims to reduce its carbon emissions to zero by 2060 gives the impression that it is willing to make a massive structural change in its economic growth strategy; but the credibility of China's plan to become a "clean energy superpower" (Araya, 2018) is still a matter of debate (Zhao, 2020; Yu, 2007; Sun, 2016; Springer et al., 2021). Although renewable energy constituted the majority of China's BRI energy investments for the first time as a result of the tendency to avoid fossil fuels, which gained momentum with the COVID-19 pandemic in 2020 (Shepherd, 2021), for the critics describing China's green investments as "green laundering" (Carragher, 2021), Xi Jinping's promise to be carbon neutral by 2060 at the 75th Session of the United Nations General Assembly (Sengupta, 2020) was not convincing. The lack of transparent sharing of information about the steps taken towards achieving this goal has led to doubts about China's ability to be a constructive global actor on climate (Bourke, 2021). If China takes convincing steps in this area, it will be a determining factor in becoming a hegemonic power.

It is not empirically conceivable to draw a general conclusion, based on a few case studies, that China's FDI has a negative or positive effect on host countries. FDIs in China can lead to different outcomes in different sectors even in the same country: While helping economic growth, it can cause environmental issues. This study examined the effects of China's pragmatic decisions on its FDI to shed light on what this might mean for a potential hegemony. Although our study identified the worrisome points of environmental impacts in the Western Balkans with the effects of Chinese FDI varying from region to region, it is also clear that China will continue to increase its role in the global climate governance.